

פרק יא

תתאה כנ"ל: בפרק שלפני זה.

בזוה"ק: צ"ל "בזה"ק¹. וכן הוא בדפוס שקלאו תקס"ו. והוא בזח"ג עה, א – בשינוי לשון קצת².

נכון לבו בטוח בה': ראה גם בהקדמה לספר התניא. להשוות תילים קיב'³.

כי חפץ חסד הוא: מיכה ז' יח'.

וחנון ורחום: יואל ב' יג' – ועוד כ"פ "חנון ורחום".

כרוב גו': בתילים נא' ג': "כרוב – פשעי". "כבסני טהרני" – נמצא בפסוק ה'. "וכל עונותי מחה" – ס"פ יא'.

עוונותי: צ"ל: "עונותי". וכן הוא בדפוס שקלאו תקס"ו.

ספק ברכות להקל: רמ"א אר"ח סוס"י רי'. לחפש בספרים קדומים יותר.

משום חשש ברכה לבטלה: לכאורה הוא טעם על זה ש"ספק ברכות להקל". וקשה: א) הרי הא דספק ברכות להקל הוא מפני שברכות אינם אלא מדרבנן⁴, שלכן בברכת המזון שהיא מן התורה הספק הוא להחמיר, וכמ"ש בשו"ע שם סוס"י רט"ו⁵. ועיין סדר ברכת הנהנין פ"ב סי"ב⁶. ב) מאי נפ"מ בענין זה מאיזה טעם ספק ברכות להקל⁷.

ובמהדורא קמא דאגרת התשובה⁸: "המרבה לסלוח. ואם הי' איזה

(1) כ"ה גם ב"לוח התיקון".

(2) ושם: "בכ"י תקיעא בלבאי מסטרא חדא וחדוותא בליבאי מסטרא אחרא".

(3) הלשון כאן הוא כמו בתהלים: "נכון לבו בטוח בה". ובהקדמת התניא: "נכון יהי לבו בטוח בה".

(4) ראה גם הנסמן באנציק' תלמודית ערך ברכות (ע' שגד).

(5) ושם: "כל הברכות אם נסתפק אם בירך אם לאו, אינו מברך .. חוץ מבה"ז מפני שהוא של תורה".

(6) ושם: "ואף שמנין הברכות הוא מד"ס, מ"מ, מאחר שמרע"ה תיקן ברכת הזן בברכה בפ"ע לפתוח בברוך ולחתום בברוך, ראוי להחמיר בספיקה כעין ספק של תורה".

(7) ראה הביאור בזה – ב"תניא בצירוף מ"מ וכו" ע' תיא.

(8) ע' תקנ.

ספק ח"ו היינו מברכין ברכה לבטלה ח"ו", ומוגה בכתביד [9] על הגליון שצ"ל: "ואם הי' איזה ספק ח"ו הי' ספק ברכה לבטלה ח"ו [והרי ספק ברכה להקל]". ועפ"ז אתי שפיר כהנ"ל.

ואילו לא היינו כו': אולי בא רבינו הזקן לתרץ בזה, דא"כ גם "גואל ישראל" איך מברכין. ואם תאמר שהוא ע"ש העתיד – הרי גם "מרבה לסלוח" יש לפרש כן.

תיכף ומיד: ביד הל' חובל ומזיק פ"ה ה"י: "וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו". והובא בשו"ע חו"מ סי' תסב ס"א.

ולא יהא: ב"ק צב, א.

ולא יהא אכזרי מלמחול: עכ"פ בפעם הג'. כן י"ל בדא"פ – ע"פ לשון היד שם: "ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול .. אלא כיון שבקש ממנו .. פעם ראשונה ושני' .. ימחול לו".

ואפי' בקומע כו' דב"ק: צג, א – מימרת ר' יוחנן, וכפירוש רש"י¹⁰. ועיין שו"ע חו"מ סתכ"א סי"ב ברמ"א¹¹.

ואם ביקש: יומא פז, א.

שהמית את הגבעונים: לשון הכתוב שמואל-ב כא' א': "אל שאול גו' על אשר המית את הגבעונים". ועיין ביבמות: "וכי היכן מצינו בשאול שהמית הגבעונים, אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן".

דיבמות: עח, ב ושם.

בעזרא ורב לסלוח: צע"ג – שהרי לא נמצא בכל תנ"ך הביטוי "ורב לסלוח". ובישעי' נה' ז': "ואל אלקינו כי ירבה לסלוח".

(9) כאן השאיר רבינו מקום פנוי, כנראה, כדי לברר מי הוא בעל הגהה זו (במהדו"ק הנדפסת – ליתא הגהה זו).

(10) ושם, בפירוש דברי המשנה "האומר .. קטע את ידי .. ע"מ לפטור חייב" – "רבי יוחנן אמר יש הן שהוא כלאו כו'", ופירש רש"י: "אדם מוחל על הכל, ומתניתין (דתנן "ע"מ לפטור חייב") לאו דא"ל נחבל לחובל קטע את ידי על מנת שתהא פטור, אלא קטע את ידי שתמא, וא"ל חובל על מנת לפטור, כלומר, אמור לי אתה על מנת שאהי' פטור, וא"ל היאך הן, וקמ"ל מתני' דיש הן שהוא כלאו, וכגון דמתמה תמוהי".

(11) ושם (על הדין ד"האומר לחבירו קטע את ידי .. ע"מ שאתה פטור הרי זה חייב .. שהדבר ידוע שאין אדם רוצה בכך"): "וי"א דאם א"ל בפירוש על מנת לפטור, פטור". והיינו, שלדעה זו ההלכה היא כפירוש רש"י במימרת רבי יוחנן.

מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים – פא

ואולי¹² אין הכוונה על הביטוי "ורב לסלוח", אלא כמ"ש בעזרא שהקב"ה רב לסלוח, והוא בנחמי'

– שנקרא בשם עזרא, כדאיתא בסוכה לז, א: "וכן בעזרא אומר צאו ההר וגו'", אף שהוא פסוק בנחמי¹³. ועיין ג"כ ב"ב יד, ב: "סידרן של כתובים .. עזרא ודברי הימים" (ולא פירש נחמי', כיון שנכלל בעזרא). וכמ"ש ג"כ רש"י ד"ה צאו (סוכה יב, א) על הפסוק הנ"ל בנחמי': "פסוק הוא בספר עזרא", וד"ה ויקראו (מגילה ג, א) על הפסוק "ויקראו בספר תורת האלקים" שבנחמי¹⁴: "בספר עזרא כתיב". והוא ע"פ סנהדרין צג, ב: "כל מילי דעזרא נחמי' .. אמרינהו .. מ"ט לא איקרי סיפרא על שמי' כו" – קאפיטל ט'.

ואפשר יש כאן איזה טעות סופר. אבל, גם בדפוס שקלאו תקס"ו הוא כנ"ל.

ועיין לעיל ח"א ספכ"ו בהערה¹⁵.

דהיינו: אולי צ"ל: היינו¹⁶?

אם יחמא איש לאיש: שמואלא ב' כה'. יומא פז, א.

חזר לסורו: לשון הש"ס: גיטין מה, ב. קידושין יז, ב. ובקידושין פב, א פירש רש"י: סורו – מנהגו.

כמ"ש כי: איכה ג' כב'.

אין הפרש כלל: להעיר מח"א פמ"ח¹⁷.

דכולא קמיו' כלא: נסמן בח"א פ"ך¹⁸.

ומשוה קטן וגדול: פיוט לר"ה ויוהכ"פ.

מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה: תפלת יוהכ"פ.

(12) ראה גם "תניא בצירוף מ"מ וכו" ע' תכ ואילך.

(13) ח, טו.

(14) שם, יח.

(15) לעיל ע' קסד.

(16) כ"ה גם ב"הערות ותיקונים בדא"פ". ומוסיף: "ועד"ז הוא במהדו"ק".

(17) ושם (סז, ב): "לגבי דבר שהוא בבחי' בלי גבול ומספר כלל, אין כנגדו שום ערך במספרים, שאפי' אלף אלפי אלפים וריבוא רבבות אינן אפי' כערך מספר אחד לגבי אלף אלפי אלפים ורבווא רבבות, אלא כלא ממש חשיבי".

(18) לעיל ע' קל.

וכמארו"ל תפלה: בברכות כו, ב: "תפלות כנגד תמידין תקנום"¹⁹. לעיין בדקדוקי סופרים²⁰.

ותמיד של שחר כו': תנחומא פנחס יג', ויל"ש שם (רמז תשעז) וישעי' א' (רמז שצ).

הערביים: צ"ל בחד יו"ד. וכן הוא בדפוס שקלאו תקס"ו.

מדי: בניקוד זה הוא בשמואל"א ז' טז', ועוד. ובפי' הרד"ק לישעי' סו' כג': "מדי חדש בחדשו – כמו מחדש לחדש".

שיוה"כ כו' חמורות: יומא פה, ב.

עולה מכפר כו': עיין לעיל פ"ב: "עולה מכפרת כו' והיא דורון כו' ולשון מכפרת כו' אין זו כפרת נפשו אלא כו'". וצ"ע.

אחמא ואשוב: יומא פה, ב.

ולכן הואיל: ע"ד יומא פז, א: "אגב שאני" (מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר – פרש"י).

אבל אם דחק: עיין לעיל ח"א פכ"ה: "אבל אם דחק השעה ועשה תשובה אין לך דבר העומד בפני התשובה".

שלא נשוב עוד לכסלה: ע"ד תילים פה' ט' ("ואל ישובו לכסלה").

כמארו"ל הבא: יומא לח, ב.

ומ"ש וחמאתי: תילים נא' ה'.

תשמיעני: תילים נא' י'.

ורוח: תילים נא' יד'.

וכו': צ"ל: וגו'. ולכאורה הוא מיותר, כי הוא סוף פסוק.

כל ימיו בתשובה: שבת קנג, א.

רבה כנ"ל: אולי הכוונה לפ"י ("התפלה היא בחי' תשובה עילאה .. אין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה", אף שלא נאמר "שהיא בשמחה רבה")?.

כמו ואתה: שמואל"ב יח' יג'.

מנגד סביב: במדבר ב' ב'.

והטעם שהביא רבינו הזקן ב' פסוקים – אולי י"ל: הביא משמואל"ב

19) וראה גם "הערות ותיקונים בדא"פ": "בש"ס (ברכות כו, ב) תפלות .. תקנום".

20) בדקדוקי סופרים ליתא גירסא אחרת.

פג מ"מ, הגהות והערות קצרות – עם פענוחים

שם עיקר דיוק המאמר שיעמוד מרחוק ולא יעזרנו. והביא הפסוק
דבמדבר ששם פירש רש"י להדיא: "מרחוק".

וצ"ע שלא הביא ראי' מבראשית כא' טז', שגם שם פירש רש"י
"מרחוק" – והוא מב"ר²¹. ואולי אפשר לומר ששם אפ"ל שאינו אלא
דרש, אבל במדבר הוא פשוטו של מקרא, וכמו שהכריח זה רש"י ממש"נ
ביהושע ג' ד': "אך רחוק יהי' ביניכם וביניו (ובין הארון) גו".

לבלתי רום לבבו: ע"ד דברים יז' כ' (גבי מלך).

שפל רוח בפני כל האדם: ע"ד אבות פ"ד מ"י ("הוי שפל רוח בפני כל
אדם"). ועיין ח"א רפ"ל בהערה²².

לזכרון בין עיניו: ע"ד שמות יג' ט' ("לזכרון בין עיניך").

בכדי לקבל בשמחה: עיין ח"א פכ"ו.

וזה עצה טובה: להעיר מאגה"ק סכ"ה²³.

וכמארז"ל הנעלבים כו' וכל המעביר כו': ביומא כג, א: "הנעלבין"²⁴ (וכן
הוא בדפוס שקלאו תקס"ו) .. חרפתן ואינן .. עושין" (בנו"ן ולא במ"ם).

21) ושם (פנ"ג, יג): "נאמר כאן ותשב לה מנגד, ולהלן הוא אומר מנגד סביב לאוהל
מועד יחנו, הרחק, הכא את אומר הרחק כמטחוי קשת, ולהלן הוא אומר אך רחוק יהי'
ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה, הא למדנו נגד מנגד ורחוק מרחוק".

22) לעיל ע' קעט.

23) ושם (קלח, ב): "אילו הי' מאמין שמאת ה' היתה זאת לו לא הי' בכעס כלל כו".

24) כ"ה גם ב"לוח התיקון".